

modo quantum ad substantiam: quia non tota substantia ignis purgantis in infernum retrudetur, ut dictum est.

Ad secundum dicendum, quod in hoc ignis ille remunerabitur, quia illud quod est grossum in eo, separabitur ab ipso, et retrudetur in infernum.

Ad tertium dicendum, quod sicut gloria electorum post iudicium erit major quam ante, ita et poena reprobatorum; et ideo sicut claritas superiori creaturae addetur ad augmentandum gloriam electorum; ita et quidquid est turpe in reatoris, retrudetur in infernum ad augmentandum misericordiam damnatorum; et ita igni ab initio preparato in inferno non est inconveniens si alter ignis addatur.

DISTINCTIO XLVIII.

De forma iudicii.

Solet etiam quaeri, in qua forma Christus iudicabit. In forma utique servi iudicabit, quae omnibus in iudicio apparebit, ut videant mali in quem purpurerunt. Divinitatem vero ejus mali non videbunt; unde Isai. (26, 10): « Tollatur impius, ne videat gloriam Dei. » Humanitatem videbunt, ut timeant: Divinitatem vero non, ne gaudeant. Divinitas enim sine gaudio videri non potest.

Quid apparebit tunc in forma servi.

Sed cum in forma humana constet eum appariturum, quaeritur, an in forma illa gloriosa appareat sicut vere est, an in forma qualis in passione extitit. Quidam putant a malis talem videri qualem crucifixum, id est infirmam: quia dicit Scriptura (Zach. 12, 10): « Ut videant in quem purpurerunt. » Sed aperte Augustinus dicit (lib. 1 de Trinit. cap. 16, et sup. Psalm. 84, ad 109), formam servi glorificatam a bonis et a malis tunc videri, sic: « Cum in forma servi glorificata viderint boni et mali, tolletur impius, ut non videat claritatem Dei, quae Deus est, quam soli mundo corde videbunt, quod erit eis vita aeterna. Forma ergo humana in Christo glorificata videbitur a cunctis; ante et post. Christus dicitur iudicaturus, quia Filius hominis est: ita enim legitur in Evangelio Joan. 1, cap. 3, 27: « Et potestatem dedit et iudicium facere, quia Filius hominis est. Non quod ipse ex virtute hominis sit iudicaturus, vel quod ipse solus sine Patre et Spiritu sancto iudicium sit facturus; sed quia ipse solus in forma servi iudicans, a bonis et malis videbitur. Cum ergo Pater non iudicet quemquam, sed omnem potestatem dedit Filio; non ita est intelligendum quasi Filius solus iudicet, et non Pater; sed quia forma Filii humana cunctis in iudicio apparebit, non in forma infirma, sed gloriosa. Iudicabit autem ex virtute Divinitatis non sine Patre et Spiritu sancto; et apparebit terribilis impiis, et in malis iustis: erit enim terror malis, et lumen iustis. »

Quare secundum formam servi dicitur Christus suscitaturus corpora.

Et sicut dicitur solus Christus secundum formam servi iudicaturus propter causam praemissam; ita etiam dicitur suscitaturus corpora mortuorum secundum humanitatem, cum tamen virtute Divinitatis sit suscitaturus, non humanitatis. Sed haec ratio illud dicitur, quia in humanitate suscepit quod est causa rationis resurrectionis, id est passionem et resurrectionem. Ideo et ascribitur secundum hominem suscitatio mortuorum. Unde Augustinus (super Joan., tract. 19): « Per Verbum Filium Dei fit animarum resurrectio; per Verbum factum in carne filium hominis fit corporum resurrectio. » Item (tract. 25): « Iudicat et suscitatur corpora non Pater, sed Filius secundum dispensationem humanitatis, in qua minor Patre est Christus. In eo quod est Filius Dei, est vita quae vivificat animas; in eo quod est filius hominis, est iudex. » Ecce secundum formam humanitatis dicitur suscitaturus corpora, et iudicaturus. Iudicaturus autem, quia illa forma cunctis in iudicio apparebit, et suscitaturus, quia in eadem forma meritum et causam resurrectionis nostrae suscepit. Et quia secundum eandem formam vocem dabit,

Expositio textus.

Illi saltem verba iudicis audivit etc. Verba haec accipienda sunt non vocalia, sed mentalia, ut supra dictum est.

Et peribit caelum et terra non secundum substantiam, sed secundum speciem. Species hic dicitur corruptibilitas elementorum, et alia quae ad ignobilitatem eorum spectant.

Ministerio Angelorum virtute Dei cooperante mittentur mali in caninum ignis. Hoc intelligendum est de bonis Angelis quantum ad praecceptum, sed de malis angelis quantum ad executionem.

qua mortui de monumentis resurgent, et procedent; secundum quod Deus est, vivificat animas, non Pater tantum: quia non tantum Pater vita est, sed et Filius cum eo, et Spiritus sanctus eadem vita est, quae pertinet ad animam, non ad corpus. Corpus enim non sentit vitam sapientiae, sed anima quae illuminatur a lumine aeterno. Licet ergo Christus potentia Divinitatis vivificet animas, et suscitet corpora, et iudicet; non obliquo tamen et praeter rationem ei secundum formam Dei tribuitur vivificatio animarum; et secundum formam servi, iudicium, et resuscitatio corporum.

De loco iudicii.

Putant quidam Dominum descensurum in vallem Josaphat in iudicio, eo quod ipse per Jochem Prophetam sic loquitur (cap. 1, 2): « Congregabo omnes gentes, et deducam eas in vallem Josaphat, et disceptabo ibi cum eis. » In ejus capituli expositione ita reperitur (1): « Hoc quidam pueriliter intelligunt, quod in valle quae est in latere montis Oliveti, descensus sit Dominus ad iudicandum: quod frivolum est, quia non in terra, sed in spatio hujus aeris sedebit contra locum montis Oliveti, ex quo ascendit; et sicut Joannes Chrysostomus dicit (homil. 51 in Matth.), Angeli deferent ante eum signum Crucis; unde in Evangelio (Matth. 24, 30), Veritas dicit: Et tunc apparebit signum Filii hominis; et tunc Josaphat autem interpretatur iudicium Domini. » In vallem ergo Josaphat, id est iudicii Domini, congregabuntur omnes impii; iusti vero non descendent in vallem illam, id est damnationis, sed in nubibus elevabuntur obviam Christo. »

De qualitate luminarium et temporis post iudicium.

Veniente autem ad iudicium Domino in fortitudine et potestate magna, sol et luna dicuntur obscurari, non sui luminis privatione, sed superveniente majoris luminis claritate. Virtutes quoque caelorum, id est Angeli, dicuntur moveri, non metu damnationis, vel aliqua perturbatione patris, sed quadam admiratione eorum quae viderint. Unde Job (cap. 20, 2): « Columnae caeli pavent adventum ejus. » (2): Ante diem vero iudicii sol et luna eclipsim patientur, sicut Joel testatur, dicens (cap. 2, 51), « sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis. » Magnus vero dicitur propter magna quae ibi fient. Cum autem factum fuerit caelum novum et terra nova, tunc erit lux lunae sicut lux solis, testante Isai (cap. 50, 26): « Et lux solis septemplex erit, id est sicut lux septem dierum: quia quantum luxit sol in prima conditione septem dierum ante peccatum primi hominis, tantum lucebit post iudicium. Minorata enim fuit lux solis et lunae aliorumque siderum per peccatum primi hominis; sed tunc

(1) Annon in Glossa? Ubi sine nomine Interpretis ejusdem sic habetur. Ad Hieronymum in eum locum non sic, sed id ad iudicium Domini pertinere ostendit conformiter ad significationem vocis Josaphat mox notandam. Appendix autem Chrysostomi ex hom. ejus de cruce et latrone colligitur, non 31, vage (Ec. edit. P. Nicolai).

(2) Sic in Glossa super Matth. 24, ubi locus ille Job annotatur. Vulgata: ad nutum ejus.

recipiet sol mercedem sui laboris, quia septemplex incebit; et tunc non erit vicissitudo diei et noctis, sed tantum dies. Unde Zacharias (cap. 14, 7): « Et erit dies una quae nota est Domino, non dies neque nox, et in tempore vesperis erit lux, quia tunc non erit varietas diei et noctis quae modo est, sed continua dies et lux. Isaias tamen videtur dicere quod tunc non luceat sol vel luna, loquens de congregatione sanctorum: « Non erit ibi (inquit cap. 60, 19), amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunae illuminabit te; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam. » Sed his verbis non negat solem et lunam tunc lucere, sed significat his qui tunc erunt in aeterna beatitudine, nullum lucis usum praestare: quia, ut ait Hieronymus super eundem locum, « caeli terraeque, solis atque lunae nobis cessabit officium (1), et erit ipse Dominus lumen sui in perpetuum. » Potest etiam intelligi illud Isaiae a ratione dictum, quia sol et luna tunc

non habebunt ortum et occasum sicut nunc. Unde (1) Isidorus (2) illud Isaiae quasi exponens, ait: « Post iudicium sol laboris sui mercedem suscipiet; unde Propheta (ubi supra): Lucebit septemplex et non veniet ad occasum nec sol nec luna; sed in ordine quo (3) creati sunt, stant, ne impii in tormentis sub terra possint fructum huius eorum. Unde Habacuc (cap. 3, 2): Sol et luna steterunt in ordine suo. » Ecce aperte dicit, solem et lunam tunc lucere, sed stabilius permanere, ubi etiam significat infernum esse sub terra. Si vero quaeritur, quis sit usus lucis solis et lunae tunc; fateor me ignorare, quia in Scripturis (4) non memini me legisse.

(1) Al. desst unde.

(2) Sequens appendix Isidori nomine praenotata in operibus ejus non occurrit, sed ut illo Glossa citat lib. creatorum, super praedictum Isaiac caput; quamvis modo non extet liber ille (Ec. edit. P. Nicolai).

(3) Al. sed in quo.

(4) Al. in scriptis.

Divisio textus.

Postquam determinavit Magister de divino iudicio quantum ad modum iudicii et ad ministros iudicis, hic determinat ea quae pertinent ad personam iudicis; et dividit in partes duas: in prima enim parte ostendit in qua forma Christus ad iudicium veniens apparebit; in secunda determinat de his quae iudicium circumstant, ibi: *Et putant quidam, Dominum descensurum in vallem Josaphat in iudicio.* Prima pars dividitur in duas: in prima ostendit quod Christus iudicabit in forma hominis; in secunda inducit similitudinem, scilicet quod Christus secundum quod est homo, est causa resurrectionis corporum, ibi: *Et sicut dicitur Christus secundum formam servi iudicaturus propter causam praemissam; ita etiam dicitur suscitaturus corpora mortuorum secundum humanitatem.* Prima pars dividitur in duas: in prima determinat quod Christus in forma hominis iudicabit; in secunda quod in forma hominis gloriosa, ibi: *Sed cum in forma humana constet eum appariturum, quaeritur etc.*

Et putant quidam Dominum descensurum in vallem Josaphat in iudicio. Hic determinat ea quae adventum iudicis circumstant; et circa hoc duo facit: primo determinat ea quae concomitantur iudicis adventum; secundo ea quae consequuntur, ibi: *Cum autem factum fuerit caelum novum et terra nova, tunc erit lux lunae sicut lux solis.* Circa primum duo facit: primo enim determinat locum adventus; secundo effectum iudicis venientis, ibi: *Veniente autem ad iudicium Domino... sol et luna dicuntur obscurari.*

QUAESTIO I.

Hic est duplex quaestio. Prima est de ipso iudice. Secunda de mundi innovatione, quae iudicium sequitur.

Circa primum quaeruntur quatuor: 1.º utrum Christus in forma hominis sit iudicaturus; 2.º utrum in iudicio apparebit in figura gloriosa; 3.º utrum possit apparere in natura Divinitatis aliquibus sine gaudio; 4.º de his quae adventum iudicis circumstant.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum Christus in forma servi sit iudicaturus.
(5 p., qu. 39, art. 2, in fine corp. art.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus in forma servi non sit iudicaturus. Iudicium enim auctoritatem requirit in iudicante. Sed auctoritas super vivos et mortuos est in Christo secundum quod est Deus: sic enim est Dominus (1) et Creator omnium. Ergo in forma Divinitatis iudicabit.

2. Praeterea, in iudice requiritur potestas invincibilis; unde Eccli. 7, 6: *Noli quaerere fieri iudex, nisi valeas virtute irripere iniquitates.* Sed virtus invincibilis convenit Christo secundum quod est Deus. Ergo in forma Divinitatis iudicabit.

3. Praeterea, Joan. 5, 22, dicitur: *Pater omne iudicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem.* Sed honor aequalis non debetur Patri et Filio secundum humanam naturam. Ergo non iudicabit secundum formam humanam.

4. Praeterea, Daniel. 7, 9, dicitur: *Aspiciebam donec throni positi sunt, et antiquus d'eorum sedit.* Throni autem iudicariam potestatem designant; antiquitas autem de Deo dicitur ratione aeternitatis, ut dicit Dionysius in lib. de div. Nom. (cap. 10). Ergo secundum hoc iudicare convenit Filio prout est aeternus; non ergo secundum quod homo.

5. Praeterea, Augustinus dicit, et habetur in littera, quod per verbum Filii Dei fit animarum resurrectio. Sed iudicium illud finale magis pertinet ad animam quam ad carnem. Ergo magis convenit iudicare Christo secundum quod est Deus, quam in quantum est homo.

Sed contra, Joan. 3, 27, dicitur: *Potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est.*

Praeterea, Job 56, 17, dicitur: *Causa tua quasi impii iudicata est;* Glossa, a Pilato: ideo iudicium causamque recipies; Glossa, ut iuste iudices. Sed Christus secundum humanam naturam iudicatus est a Pilato. Ergo secundum humanam naturam iudicabit.

Praeterea, ejus est iudicare ejus est legem condere. Sed Christus in humana natura apparetur

(1) Al. Deus.

nobis legem Evangelii dedit. Ergo et secundum eandem naturam iudicabit.

Solutio Respondeo dicendum, quod iudicium aliquod dominium in iudicando requirit; unde Rom. 14, 4: *Tu quis es qui iudicas alienum servum?* et ideo secundum hoc Christo competit iudicare quod dominium super homines habet, de quibus principaliter erit finale iudicium. Ipse autem est noster Dominus non solum ratione creationis, quia *Dominus ipse est Deus, ipse fecit nos, et non ipsi nos*, Psalm. 99, 5; sed etiam ratione redemptionis, quod ei competit secundum humanam naturam; unde Rom. 14, 9: *In hoc Christus mortuus est et resurrexit, ut et vivorum et mortuorum dominetur*. Ad praemium autem vitae aeternae nobis creationis bona non sufficerent, nisi redemptionis beneficium adderetur, propter impedimentum quod naturae creatae supervenit ex peccato primi parentis. Unde eum iudicium illud finale ad hoc ordinetur ut aliqui admittantur ad regnum, conveniens est ut ipse Christus secundum humanam naturam, ejus redemptionis beneficio ad regnum admittitur (1), illi iudicio praesideat; et hoc est quod dicitur Act. 17, 42, quod *constitutus est a Deo iudex vivorum et mortuorum*. Et quia per redemptionem humani generis non solum homines reparavit, sed etiam universaliter totam creaturam, secundum quod tota creatura reparato homine melioratur, ut habetur Coloss. 1, 20: *Pacificans per sanguinem crucis ejus sive quae in terris sive quae in caelis sunt*; ideo non solum super homines, sed super universam creaturam Christus per suam passionem dominium promeruit, et iudicariam potestatem. Matth. ult., 10: *Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra*.

Ad primum ergo dicendum, quod in Christo secundum divinam naturam est auctoritas domini respectu universalis creaturae ex iure creationis; sed in ipso est auctoritas domini quam per passionem promeruit, et est quasi auctoritas secundaria et acquisita; sed prima est naturalis et aeterna.

Ad secundum dicendum, quod quamvis Christus secundum quod homo non habeat a se invincibilem potestatem ex naturali virtute humanae speciei; tamen ex dono Divinitatis etiam in humana natura habet invincibilem potestatem, secundum quod omnia (2) sunt subiecta pedibus ejus, ut dicitur I Corinth. 12; et ideo iudicabit quidem in humana natura, sed ex virtute Divinitatis.

Ad tertium dicendum, quod Christus (3) non suffecisset ad humani generis redemptionem, si purus homo fuisset; et ideo ex hoc quod secundum humanam naturam genus humanum redimere potuit, ac per hoc iudicariam potestatem consecutus est, manifeste ostenditur quod ipse est Deus, et ita aequaliter honorandus eum Patre, non inquantum homo, sed inquantum Deus.

Ad quartum dicendum, quod in illa visione Danielis manifeste exprimitur totus ordo iudicariae potestatis; quae quidem sicut in prima origine est in ipso Deo; et specialius in Patre, qui est fons totius Divinitatis; et ideo primo praemittitur quod *antiquus dierum sedet*. Sed a Patre iudicaria potestas traducta est in Filium non solum ab aeterno

(1) *Al.* admittitur.
(2) *Al.* deest omnia.
(3) *Al.* Christo.

secundum divinam naturam, sed etiam in tempore secundum humanam, in qua meruit; et ideo subiungitur in visione praedicta: *Ecce cum nubibus caeli quasi filius hominis veniebat, et usque ad antiquum dierum pervenit; et dedit ei potestatem et honorem et regnum*.

Ad quintum dicendum, quod Augustinus loquitur per appropriationem quamdam, ut videlicet reducat effectus quos Christus in humana natura fecit, ad causas aliquo modo consimiles. Et quia secundum animam sumus ad imaginem et similitudinem Dei, secundum carnem autem sumus ejusdem speciei cum homine Christo; ideo ea quae in animabus nostris Christus fecit, Divinitati attribuit; quae vero in carne nostra facit, vel facturus est, attribuit carni ejus: quamvis caro ejus, inquantum est Divinitatis organum, ut dicit Damascenus (lib. 5 de Fid. orth., cap. 13), habeat etiam effectum in animabus nostris, secundum illud quod dicitur Hebr. 9, 14, quod *sanguis ejus emundabit conscientias nostras; ab operibus mortuis*; et sic etiam Verbum caro factum, est causa resurrectionis animarum. Unde etiam secundum humanam naturam convenienter est iudex non solum corporalium, sed spiritualium honorum.

ARTICULUS II.

Utrum Christus in iudicio apparebit in forma humanitatis gloriosae.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus in iudicio non apparebit in forma humanitatis gloriosa. Joan. 19, 37: *Videbunt in quem transierunt*. Glossa (interl. Bedae): *quia in ea carne venturus est in qua crucifixus est*. Sed crucifixus est in forma infirma. Ergo in forma infirmitatis apparebit, non in forma gloriosa.

2. Praeterea, Matth. 24, 50, dicitur, quod *apparebit signum Filii hominis in caelo*, id est signum crucis; et Chrysostomus dicit (hom. 77 in Matth.), quod veniet in iudicio Christus, non solum vulnerum cicatrices, sed etiam ipsam mortem exprobratissimam ostendens. Ergo videtur quod non apparebit in forma gloriosa.

3. Praeterea, secundum hanc formam Deus in iudicio apparebit quae ab omnibus conspici possit. Sed Christus secundum formam humanitatis gloriosam non poterit videri ab omnibus, bonis et malis; quia oculus non (1) glorificatus non videtur esse proportionatus ad videndum claritatem corporis gloriosi. Ergo non apparebit in forma gloriosa.

4. Praeterea, illud quod promittitur iustis in praemium, non conceditur iniustus. Sed videre gloriam humanitatis promittitur iustis in praemium. Joan. 10, 9: *Ingrederetur et egredietur, et pasca mveniet*, id est refectionem et in divinitate et in humanitate, ut Augustinus exponit (2); et Isa. 53, 17: *Regem in decore suo videbunt*. Ergo in iudicio non apparebit omnibus in forma gloriosa.

5. Praeterea, secundum illam formam Christus iudicabit in qua iudicatus est; unde super illud Joan. 5: *Sic et Filius, quos vult, vivificat*, dicit Glossa (Augustini): *In qua forma iniuste iudicatus est, iuste*

(1) *Al.* deest non.
(2) Non occurrit ista interpretatio nisi apud Hagonem Victorinum lib. de Spiritu et anima, cap. 9 (Ex edit. P. Nicolai).

iudicabit, ut possit ab impiis videri. Sed iudicatus est in forma infirmitatis. Ergo et in eadem in iudicio apparebit.

Sed contra est quod dicitur Luc. 21, 27: *Tunc videbunt Filium hominis venientem in nube cum potestate magni et maiestatis*. Majestas autem et potestas ad gloriam pertinent. Ergo in forma gloriosa apparebit.

Praeterea, ille qui iudicat, debet eminere illis qui iudicantur. Sed electi qui iudicabuntur a Christo, corpora gloriosa habebunt. Ergo multo fortius iudex in forma gloriosa apparebit.

Praeterea, sicut iudicari est infirmitatis, ita iudicare est auctoritatis et gloriae. Sed in primo adventu, in quo Christus venit ad hoc quod iudicaretur, in forma infirmitatis apparuit. Ergo in secundo adventu in quo venit ad hoc ut iudicet, apparebit in forma gloriosa.

Solutio. Respondeo dicendum, quod Christus dicitur Dei et hominum mediator, inquantum pro hominibus satisfacit, et interpellat apud Patrem, et ea quae sunt Patris hominibus communicat, secundum quod dicitur Joan. 17, 22: *Claritatem quam dedisti mihi, dedi eis*. Secundum hoc autem utrumque convenit ei quod cum utroque communicat extremorum. Inquantum enim cum hominibus communicat, vices hominum gerit apud Patrem; inquantum vero cum Patre communicat, dona Patris transmittit ad homines. Quia ergo in primo adventu ad hoc venit ut pro nobis satisfaceret apud Patrem, in forma nostrae infirmitatis apparuit: quia vero in secundo adventu ad hoc venit ut iustitiam Patris in homines exequatur, gloriam demonstrare debebit, quae inest ei ex communione ad Patrem; et ideo in forma gloriosa apparebit.

Ad primum ergo dicendum, quod in eadem carne apparebit, sed non similiter se habente.

Ad secundum dicendum, quod signum Crucis apparebit in iudicio non ad iudicium tunc existentis infirmitatis, sed praeteritae, ut per hoc iustior eorum condemnatio appareat qui tantam misericordiam neglexerunt, et eorum praecipue qui Christum iniuste persecuti sunt. Cicatrices autem quae in ejus corpore apparebunt, non pertinebunt ad aliquam infirmitatem, sed erunt indicia maximae virtutis, qua Christus per passionis infirmitatem de hostibus triumphavit. Exprobratissimam etiam mortem ostendat, non sensibiliter oculis eam ingrens, ac si tunc eam pateretur; sed ex his quae apparebunt, scilicet indicia praeteritae passionis, homines in recognitionem praeteritae mortis adducet.

Ad tertium dicendum, quod corpus gloriosum habet in potestate sua ut se demonstret vel non demonstret oculo non glorioso, ut patet ex iis (1) quae supra, 44 dist., quaest. 2, art. 4, dicta sunt; et ideo in forma gloriosa Christus ab hominibus (2) poterit videri.

Ad quartum dicendum, quod sicut amici gloria est delectabilis; ita gloria et potestas ejus qui odio habetur, maxime contristat; et ideo sicut visio gloriae humanitatis Christi erit iustis in praemium, ita inimicis Christi erit in supplicium; unde Isa. 26, 2: *Videant et confundantur zelantes populi et ignis, scilicet invitiae, hostes tuos devoret*.

Ad quintum dicendum, quod forma ibi accipitur

(1) *In editis nonnullis* ex dictis.
(2) *Forté* ab omnibus.

pro natura humana, in qua iudicatus est, et etiam iudicabit; non autem pro qualitate naturae, quae non erit eadem in iudicante, scilicet infirma, quae in iudicato fuit.

ARTICULUS III.

Utrum Divinitas a malis sine gaudio videri possit.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Divinitas a malis sine gaudio possit videri. Constat enim quod impii manifestissime cognoscunt Christum esse Deum. Ergo Divinitatem ejus videbunt; et tamen de visione Christi non gaudebunt. Ergo Divinitas sine gaudio videri potest.

2. Praeterea, voluntas impiorum perversa non magis adversatur humanitati Christi quam ejus Divinitati. Sed hoc quod videbunt gloriam humanitatis, cedet eis in poenam, ut dictum est. Ergo multo fortius, si Divinitatem viderent, magis tristarentur quam gauderent.

3. Praeterea, quae sunt in affectu, non de necessitate sequuntur ad ea quae sunt in intellectu; unde Augustinus dicit: *Præcedit intellectus, et sequitur tardus aut nullus affectus*. Sed visio ad intellectum pertinet, gaudium autem ad affectum. Ergo poterit esse Divinitatis visio sine gaudio.

4. Praeterea, omne quod recipitur in aliquo, recipitur per modum recipientis, et non per modum recepti. Sed omne quod videtur, quodammodo in vidente recipitur. Ergo quamvis Divinitas in se sit delectabilissima, tamen visa ab illis (1) qui sunt tristitia absorpti, non delectabit, sed magis contristabit.

5. Praeterea, sicut se habet sensus ad sensibile, ita se habet intellectus ad intelligibile. Sed ita est in sensibus, quod palato non sano poema est panis, qui sano est suavis, ut dicit Augustinus (lib. 7 Confess. cap. 16); et similiter accidit in liis sensibus. Ergo cum damnati habeant intellectum indispotum, videtur quod visio lucis increatae magis afferet eis poenam quam gaudium.

Sed contra est quod dicitur Joan. 17, 3: *Hæc est vita aeterna, ut cognoscant te verum Deum*; ex quo patet quod essentia beatitudinis in Dei visione consistit. Sed de ratione beatitudinis est gaudium. Ergo Divinitas sine gaudio videri non potest.

Praeterea, essentia ipsa Divinitatis est essentia veritatis. Sed unicusque est delectabile videre verum; unde et homines natura scire desiderant, ut dicitur in principio Metaph. Ergo Divinitas sine gaudio videri non potest.

Praeterea, si aliqua visio non semper est delectabilis, convenit eam quandoque esse tristabilem. Sed visio intellectiva nunquam est contristabilis: quia delectationi quae est in intelligendo, non opponitur aliqua tristitia, ut dicit Philosophus (7 Ethic., cap. 12, et 1 Topic., cap. 15). Cum ergo Divinitas non possit videri nisi per intellectum, videtur quod Divinitas sine gaudio videri non possit.

Solutio. Respondeo dicendum, quod in quolibet appetibili vel delectabili duo possunt considerari; scilicet id quod appetitur vel est delectabile, et id quod est ratio appetibilitatis vel delectabilitatis in ipso. Sicut autem, secundum Boetium in lib. de Hebdomad., id quod est, habere aliquid praeter quam

(1) *Al.* ab aliis.

quod ipsum est, potest; ipsum vero esse nihil aliud praeter se habet admixtum; ita id quod est appetibile vel delectabile, potest habere aliquid admixtum, unde non sit delectabile vel appetibile; sed id quod est ratio delectabilitatis, nihil habet admixtum vel habere potest, propter quod non delectabilis sit vel appetibilis. Res igitur quae sunt delectabiles per participationem bonitatis, quae est ratio appetibilitatis et delectabilitatis, possunt apprehensae non delectare; sed id quod per essentiam suam est bonitas, impossibile est quod ejus essentia apprehensa non delectet. Unde cum Deus essentialiter sit ipsa bonitas, non potest Divinitas sine gaudio videri.

Ad primum ergo dicendum, quod impii manifeste cognoscunt Christum esse Deum, non per hoc quod Divinitatem ejus videant, sed per manifestissimam Divinitatis indicia.

Ad secundum dicendum, quod divinitatem, secundum quod est in se, nullus potest odio habere, sicut nec aliquis potest odio habere ipsam bonitatem; sed quantum ad aliquos Divinitatis effectus dicitur ab aliquibus odio haberi, in quantum scilicet aliquid agit vel praecipit quod est contrarium voluntati; et ideo visio Divinitatis nulli potest esse non delectabilis.

Ad tertium dicendum, quod verbum Augustini est intelligendum quando id quod apprehenditur per intellectum praecedentem, est bonum per participationem, et non per essentiam, sicut sunt omnes creaturae; unde potest in eis esse aliquid quare affectus non moveatur. Similiter etiam in via Deus cognoscitur per effectus, et intellectus non attingit ad ipsam essentiam bonitatis ejus; unde non oportet quod affectus intellectus sequatur, sicut sequeretur, si essentiam ejus videret, quae est ipsa bonitas.

Ad quartum dicendum, quod tristitia non nominat dispositionem, sed magis passionem; omnis autem passio a contraria causa fortiori superveniente (1) tollitur, et non eam tollit; et ideo tristitia damnatorum tolleretur, si Deum per essentiam viderent.

Ad quintum dicendum, quod per indispositionem organi tollitur proportio naturalis ipsius organi ad objectum quod natum est delectare; et propter hoc delectatio impeditur; sed indispositio quae est in damnatis, non tollit naturalem proportionem qua sunt ordinati ad divinam bonitatem, cum imago semper in eis maneat; et ideo non est simile.

ARTICULUS IV.

Utrum adventum Domini ad iudicium praecedat aliqua signa.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod adventum Domini ad iudicium non praecedat aliqua signa. Quia 1 Thess. 5, 5: *Cum dixerint, Pax et securitas, repentinus eis superveniet interitus*. Sed non esset pax et securitas, si homines per signa praecedentia terrerentur. Ergo signa non praecedent illum adventum.

2. Praeterea, signa ad (2) manifestationem ordinantur. Sed adventus ejus debet esse occultus; unde 1 Thess. 5, 2: *Dies Domini sicut fur in nocte*

(1) *Al.* superveniente.

(2) *Al.* ante.

ita veniet. Ergo signa non debent ipsum praecedere.

3. Praeterea, tempus primi adventus fuit praecognitum a Prophetis (1): quod non est de secundo adventu, ut supra dictum est. Sed primum adventum Christi non praecesserunt aliqua hujusmodi signa. Ergo nec secundum praecedent.

Sed contra est quod dicitur Lucae 21, 25: *E-runt signa in sole et luna et stellis*.

Praeterea, Hieronymus (2) ponit quindecim signa praecedentia iudicium, dicens, quod primo die maria omnia exaltabuntur quindecim cubitis super montes. Secundo omnia aequora prosternentur in profundum, ita ut vix videri poterunt. Tertio redigentur in antiquum statum. Quarto belluae omnes, et aliae quae moventur in aquis, congregabuntur, et levabuntur super pelagus more contentionis invicem mugientes. Quinto omnia volatilia caeli congregabuntur in campis, invicem plorantes, non gustantes neque bibentes. Sexto flumina ignea surgent ab occasu solis contra faciem firmamenti usque ad ortum corruentia. Septimo omnia sidera errantia et fixa spargent ex se igneas comas, sicut cometae. Octavo erit magnus terrae motus, et omnia animalia prosternentur. Nono omnes lapides tam magi quam parvi dividuntur in quatuor partes, unaquaque aliam collidente. Decimo omnes plantae sanguineum fluent rorem. Undecimo omnes montes et colles et aedificia in pulverem redigentur. Duodecimo omnia animalia venient ad campos de silvis et montibus rugientia et nihil gustantia. Tertiodecimo omnia sepulera ab ortu solis usque ad occasum patebunt cadaveribus ad resurgendum. Quartodecimo omnes homines de habitaculis suis recedent non intelligentes neque loquentes, sed discurrentes. Quintodecimo omnes morientur et resurgent cum mortuis longe ante delunctis.

QUAESTIUNCULA II.

Uterius. 1. Videtur quod circa iudicium, secundum rei veritatem sol et luna obscurentur. Quia, ut dicit Rabanus super Matth. (cap. 24, super illud: *Sol obscurabitur etc.*), nihil prohibet intelligere tunc temporis veraciter solem et lunam cum sideribus ceteris suo lumine privari, quomodo de sole constat factum tempore dominicae passionis.

2. Praeterea, lux corporum caelestium ad generationem inferiorum corporum ordinatur: quia per eam influunt in haec inferiora, et non solum per motum, ut dicit Averroes in lib. de substantia Orbis (cap. 2). Sed tunc generatio cessabit. Ergo nec lux in corporibus caelestibus remanebit.

3. Praeterea, inferiora corpora purgabuntur, ut quibusdam videtur, a qualitatibus quibus agunt. Corpus autem caeleste non solum agit per motum, sed per lumen, ut dictum est. Ergo sicut motus caeli cessabit, ita et lumen corporum caelestium.

Sed contra est quod, secundum Astrologos, sol

(1) *Al.* a Philosophis.

(2) In Hieronymo nihil tale occurrit, ex quo tamen Petrus Comestor in historia scholastica, et Lyranus in Glossa super praedictum Lucae locum longe aliis verbis et alia serie refert, nempe quod primo die erigetur mare super altitudines montium quadraginta cubitis, stans quasi murus; secundo tantum descendet, ut vix videri possit; tertio marinae belluae opparentes super mare dabunt rugitus usque ad caelum: quia ita ardebit mare, et omnes aquae: quinto herbae, et arbores dabunt rorem sanguineum etc. (*Ex edit. P. Nicolai*).

et luna simul eclipsim pati non possunt. Sed illa obscuratio solis et lunae simul esse dicitur, scilicet Domino ad iudicium veniente. Ergo non est obscuratio secundum rei veritatem per modum eclipsis naturalis.

Praeterea, non congruit idem esse causam defectus alicujus rei, et augmentatio. Sed veniente Domino lux luminarium promittitur augenda; unde Isa. 50, 26: *Erit lux lunae sicut lux solis, et lux solis septemplexiter*. Ergo non est conveniens quod veniente Domino lux illorum corporum cesset.

QUAESTIUNCULA III.

Uterius. 1. Videtur quod virtutes caelorum Domino veniente non moveantur. Virtutes enim caelorum dici non possunt nisi Angeli beati. Sed immutabilitas est de ratione beatitudinis. Ergo moveri non poterunt.

2. Praeterea, admirationis causa est ignorantia, ut patet in principio Metaph. (lib. 2, cap. 2 vel 5). Sed sicut ab Angelis longe abest timor, ita et ignorantia; quia, ut dicit Gregorius, *quid est quod non videntur qui videntem omnia vident?* Ergo non poterunt per admirationem moveri, ut in littera dicitur.

3. Praeterea, omnes Angeli astabunt divino iudicio; unde Apocal. 7, 2: *Et omnes Angeli stabant in circuitu throni*. Sed Virtutes nominant unum speciale ordinem in Angelis. Ergo non potius de eis dici debuit quod moveantur quam de aliis Angelis.

Sed contra est quod dicitur Job 26, 2: *Columnae caeli parent adventum ejus*. Sed columnae caeli non possunt intelligi nisi per virtutes caelorum. Ergo virtutes commovebuntur.

Praeterea, Matth. 24, 29, dicitur: *Stellae cadent de caelo, et virtutes caelorum movebuntur*.

QUAESTIUNCULA IV.

Uterius. 1. Videtur quod iudicium non fiet in valle Josaphat, aut in loco circumstante. Quia ad minus oportet omnes iudicandos in terra stare, aut eos tantum levare in nubibus quorum erit iudicare. Sed tota terra promissionis capere non posset multitudinem iudicandorum. Ergo non potest esse quod circa vallem sit iudicium.

2. Praeterea, sicut supra dictum est, Christo in humanitate datum est iudicium, ut juste iudicet, qui injuste iudicatus est. Sed ipse injuste iudicatus est in praetorio Pilati, et sententiam injusti iudicii in Golgotha suscepit. Ergo loca illa magis determinari debent ad iudicium.

3. Praeterea, nubes fiunt ex resolutione vaporum. Sed tunc nulla erit evaporatio vel resolutio. Ergo non poterit esse quod justi in nubibus obviam Christo in aera rapiantur; et sic oportebit et bonos et malos esse in terra; et ita locus multo amplior requireretur quam sit ista vallis.

Sed contra est quod dicitur Joelis 3, 2: *Congregabo omnes gentes, et detraeam eas in vallem Josaphat, et disceptabo ibi cum eis*.

Praeterea, Actuum 1, 2, dicitur: *Quemadmodum vidistis cum ascendente in caelum, ita veniet*. Sed ipse ascendit de monte Oliveti, qui praeminet valli Josaphat. Ergo et circa loca illa ad iudicandum veniet.

Solutio I. Respondeo dicendum ad primam quae-

stionem, quod, sicut supra dictum est, Christus ad iudicandum veniens, in forma gloriosa apparebit propter auctoritatem quae iudici debetur. Ad dignitatem autem iudicariae potestatis pertinet habere aliqua indicia quae ad reverentiam et subjectionem inducant; et ideo adventum Christi ad iudicium venientis multa signa praecedent, ut corda hominum in subjectionem venturi iudicis adducantur, et ad iudicium praeparantur hujusmodi signis commoiti. Quae autem sint ista signa, de facili non potest sciri. Signa enim quae in Evangelis leguntur, ut Augustinus dicit (epist. 78), ad Hesychem de fine mundi, non solum pertinent ad adventum Christi ad iudicium, sed etiam ad tempus destructionis Hierusalem, et ad adventum Christi, quo Christus continue Ecclesiam suam visitat; ita quod forte, si diligenter advertantur, nullum eorum invenitur ad futurum adventum pertinere, ut ipse dicit; quia illa signa quae in Evangelis tanguntur, sicut pugnae et terrores et hujusmodi, a principio humani generis fuerunt; nisi forte dicitur, quod tunc temporis magis invalescent; sed secundum quam mensuram circumstantiae vicinum adventum denuntiant, incertum est. Signa vero quae Hieronymus ponit, non asserit, sed in annalibus Judaeorum se ea reperisse scripta dicit: quae etiam valde parum verisimilitudinis habent.

Ad primum ergo dicendum, quod secundum Augustinum in lib. ad Hesychem praedicto, circa finem mundi erit universalis persecutio malorum contra bonos; unde simul aliqui timebunt, scilicet boni; et aliqui securi erunt, scilicet mali. Quod autem dixerunt: *Pax et securitas* (1 Thess. 5, 2), ad malos referendum est. qui signa futuri iudicii parvipendunt; ad bonos vero pertinet quod dicitur Luc. 21, 26: *Arrescentibus hominibus prae timore etc.* Vel potest dici, quod omnia illa signa quae circa iudicium erunt, infra tempus iudicii computantur, ut sic dies iudicii omnia illa contineat. Unde quamvis ex signis apparentibus circa diem iudicii homines terreantur, ante tamen quam signa illa apparere incipiant, in pace et securitate se impii esse credent, post mortem Antichristi non statim videntes mundum consummari, ut existimabant.

Ad secundum dicendum, quod dies Domini dicitur sicut fur venire, quia ignoratur determinatum tempus, quod per signa illa cognosci non poterit; quamvis etiam sub die iudicii comprehendi possint omnia illa manifestissima signa quae immediate praecedent iudicium, ut dictum est.

Ad tertium dicendum, quod in primo adventu Christus venit occultus, quamvis determinatum tempus esset prius praecognitum a Prophetis; et ideo non oportebat hujusmodi signa in primo adventu apparere, sicut apparebunt in secundo adventu, in quo manifestus veniet, quamvis determinatum tempus sit occultum.

Solutio II. Ad secundam quaestionem dicendum, quod si loquamur de sole et luna quantum ad ipsum momentum adventus Christi, sic non est credibile quod obscurentur sui luminis privatione; quia totus mundus innovabitur Christo veniente, et sanctis surgentibus, ut dictum est. Si autem loquamur de eis secundum tempus propinquum ante iudicium, sic esse poterit quod sol et luna et alia caeli luminaria, sui luminis privatione obscurabuntur vel diversis temporibus, vel simul, divina virtute faciente ad hominum terrorem.